

Makalenin Geliş Tarihi: 23.10.2020
Kabul Tarihi: 25.11.2020
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

KARAGÖZ KARİKATÜRLERİNDE 1917 RUS BOLŞEVİK DEVRİMİ

***

1917 RUSSIAN BOLSHEVIK REVOLUTION IN KARAGOZ CARTOONS

Makbule SARIKAYA *

ÖZ

1908'de İstanbul'da yayın hayatına başlayan Karagöz, haftalık çıkan dört sayfalık bir mizah dergisidir. Karagöz ve Hacivat karakterleri üzerinden güncel gelişmelerini okuyucuya ulaştıran dergi Türk dergiciliğinde uzun bir döneme damgasını vurmuştur. Dergi, o günün siyasi, askeri ve sosyal konularını karikatürize ederek mizahi bir üslupla sunmuştur. Dönemin bakışını yansıtan tarihi bir kanıt ve kayıt olan Karagöz dergisinde ele alınan konulardan biri de Bolşevik devrimidir. Yüzyıllarca devam eden Osmanlı-Rus çatışmasının I. dünya savaşında yoğunlaştığı Kafkas cephesinde etkin bir güç olan Çarlık Rusya 1917'de yıkıldı. Bu devrim bölgenin tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu yönüyle 1917'deki devrimin Osmanlı basınına yansımalarına bir örnek olarak seçilen dergideki karikatürler aynı zamanda Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum) tarihi açısından da önemlidir. Çalışmada Çarlık Rusya'nın yıkıldığı ve sosyalist Rusya'nın kurulmaya çalışıldığı 1917 yılındaki gelişmeler Karagöz karikatürleri üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elviye-i Selase, Osmanlı, Çarlık Rusya, Karagöz, Bolşevik devrim

ABSTRACT

Karagöz, which started its publishing life in Istanbul in 1908, is a four-page weekly humor magazine. The magazine, which brings its current developments to the reader through the characters of Karagöz and Hacivat, has marked a long period in

---

*Doç.Dr.,Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü: makbulesarikaya@ardahan.edu.tr, ORCID:0000-0002-2676-6245: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Makbule Sarıkaya, “*Karagöz Karikatürlerinde 1917 Rus Bolşevik Devrimi*”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, IX, S.2, (Aralık-2020), s.199-219. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad>)

Turkish journalism. The magazine presented the political, military and social issues of that day in a humorous style, cartooning them. One of the topics covered in Karagöz magazine, which is a historical evidence and record reflecting the view of the period, is the Bolshevik Revolution. Ottoman-Russian conflict that continued for centuries Tsarist Russia, an active force on the Caucasian front, which was concentrated in World War I, was destroyed in 1917. This revolution has an important place in the history of the region. In this aspect, the cartoons in the magazine, which were chosen as an example of the reflection of the revolution in 1917 on the Ottoman press, are also important in terms of the history of Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum). In the study, the developments in 1917, when Tsarist Russia was destroyed and socialist Russia was tried to be established, were discussed through Karagoz cartoons.

Keywords: Elviye-i Selase, Ottoman, Tsarist Russia, Karagöz, Bolshevik Revolution

GİRİŞ

Karagöz dergisi I. Dünya Savaşındaki ilk cephe olan Kafkas cephesindeki siyasi, askeri ve sosyal gelişmeleri karikatürlerle mizahi bir üslupla okuyucuya ulaştırmıştır. Dönemin bakışını yansıtan tarihi bir kayıt olan Karagöz dergisi Çarlık Rusya'yı ayı, koca oğlan, sarhoş moskof, ayıkof gibi isimlerle insan şeklinde tasvir etmiştir. Seçilen bu karakterleri Hacivat ve Karagöz karakterleriyle konuşuran dergi, Çarlık Rusya'nın yıkılmasından sonra kurulma sürecine giren Sovyet Rusya'nın ilk yılındaki gelişmeleri daha önce yaptığı gibi moskof ve ayı karakteri üzerinden vermiştir. Dergi, Kafkasya üzerinde uzun yıllar boyunca süren Türk-Rus mücadelesinin yeni bir safhaya girdiği, Çarlık Rusya'nın yıkılması ve savaştan çekilmesiyle kırk yıldır Rus işgal ve zulmünde kalan Türkler için bir kurtuluş fırsatının ortaya çıktığı 1917 yılı, Çarlık Rusya'nın uzun zamandır yaşadığı toplumsal, ekonomik ve siyasal kargaşanın sonuçlandığı bir dönemdir. 1917'de Rusya için bir felakete dönüşen olaylar Karagöz'e Almanların Rusların üstesinden geleceğine olan güven ve Rusya'nın mahvoluşu, Rusya'nın parçalanmasıyla yeni devletlerin ortaya çıkacağı şeklinde karikatürize edilmiştir. 1917'de Bolşevik İhtilali yıllarında Çarlık Rusya'nın yıkılması ve dünya savaşından çekilmesi, bölgede özellikle Kafkasya'da değişen dengeler, belirsizlikler içinde kurtuluş yolu arayan Rusya'nın sıkıntıları ekseninde ortaya çıkan gelişmeler Türk-Rus ilişkileri ölçeğinde karikatürler üzerinden incelenecektir.

Türk mizah sanatında sözlü unsurları yazılı hale getiren, milli mizah karakterlerini konuşuran ve onlara yeni roller veren Karagöz, Türk halkının yanında, milli şevk ve heyecanını hiç kaybetmeyen, toplumsal değerlere sahip çıkan içeriğiyle Cumhuriyet Türkiye'sinde de özgün bir dergi olmayı sürdürmüştür. Mizahi unsurları kullanan Karagöz dergisi, o dönemdeki askeri, siyasi ve sosyal konulara bakışı ile tarihi bir kanıt ve kayıttır. Bu yönüyle tarihi bir kaynak olarak mizah dergileri, kültürel kodların ve geçmişin duyarlılıklarını yansıttığından eğitim-öğretim faaliyetlerinde ve tarih araştırmalarında kullanılmaktadır. Dönemin tanığı olarak açık ve net mesajları içeren karikatürlerden hareketle Çarlık Rusya'nın yenilgisi ve Ekim 1917 devrimiyle savaştan çekilmesinden I. Dünya Savaşı'nın bittiği Ekim 1918'e kadar olan dönem incelenecektir.

Bilindiği üzere Çarlık Rusya I. Dünya savaşına Kasım 1914'de katıldı. Balkanlar, Karadeniz ve Kafkaslar üzerinde Osmanlı Devleti için uzun süredir ciddi bir tehdit olan Rusya ile savaşların tarihi yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. Uzun yıllardır süren savaşlarla yıprattığı Osmanlı Devleti'ne son darbeyi Kafkasya cephesinden vuran Çarlık Rusya, 1915 Sarıkamış cephesinde elde ettiği fırsat ile Doğu Anadolu ve Karadeniz'de geniş bir alanı işgal etti. Böylece Kafkasya'nın 1826, 1855-1856 ve 1877-1878'de yaşadığı Rus işgal ve zulmünü Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesi ahalisi de yaşamaya başladı.

Geleneksel Rus politikasında Kafkasya, Türk dünyasının ayrıştırılması ve gelecekte kendi siyasetleri için kullanabilecekleri güvensiz, kırılğan ve birbirlerine düşman bölgelerin varlığını öngörüyordu. 1917'de çarlığın yıkılmasına rağmen bölgede bu tür tampon devletlerin oluşturulması ve sonrasında Sovyet Rus boyunduruğuna geçirilmesi politikası pek değişmedi. Henüz yeterince güçlü olmayan Bolşevik ve Menşevik çatışmalarıyla sarsılan yeni Rusya, bölgeyi denetiminde tutmak, petrol sahalarına yerleşmek, etnik ve dinsel farklılıklara ideolojik ayrılıkları da eklemek suretiyle Kafkasya'da hâkimiyet kurmaya çalışırken Alman ve İngiliz rekabeti Türkler için yeni sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Ayrıca Bolşevik devrimiyle Osmanlı-Rus mücadelesi yeni bir safhaya girmiş ve Çarlık Rusya işgalindeki Türk topraklarının kurtarılması için umut doğmuştu. Böylece kırk yıldır Rus işgalindeki Elviye-i Selase'nin (Kars, Ardahan, Batum) yeniden Osmanlı/Türk anavatanına katılması,¹ Rusların boşalttığı bölgelerde Ermenilerin yaptığı saldırı ve kıyımlarından

---

¹ Esin Dayı, **Elviye-i Selase'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997.

Müslümanların korunması² ve Anadolu ve Azerbaycan'daki Türk kıyımının durdurulması mümkün olabilecekti.

Dünya savaşı devam ederken Rusya'da meydana gelen Bolşevik İhtilali yakın tarihin önemli olayları arasında yer almaktadır. Uzun süreli gelişmelerin sonucunda Çarlık Rusya'yı yıkılışa götüren devrimin ilk hareketi Şubat (Mart) 1917'de ikincisi ise Ekim (Kasım) 1917'de meydana geldi. Tarihe 12 Mart 1917 (Rus takviminde 27 Şubat) Çarlık Rusya rejiminin çöktüğü zaman olarak geçti.³ Karagöz dergisine ihtilale giden Rusya'nın zor durumu ve 1917 yılı başından itibaren yaşadığı sürece ilişkin bilgiler yansımıştır. Karagöz'ün 2 Mart 1917 tarihli karikatürüne konu olan Çar'ın son bir umutla askerlerini gayrete getirmesi ve savaşa zorlaması, Rusya'nın nafile çırpınışlarını ve yıllardır daha güçlülerıyla karşılaşan bir kişinin vakur deneyimiyle işlenmiştir.

12 Mart 1917'deki ihtilalde Çar II. Nikola tahttan indirilerek Romanov Hanedanlığı yıkıldı. İlk geçici Hükümet Rus Meclisi Duma'da kuruldu. Bu yeni

² İsmail Eyyupoğlu, *Elviye-i Selase'de İdari Teşkilatlanma (1918-1921)*, (Yayınlanmamış Doktora tezi), Erzurum, 2003, s.34,50-51

³ Selami Kılıç, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, İstanbul, 1998, s. 23

hükümetin aldığı önemli kararlardan biri Çarlığa bağlı milletlerin kendi geleceklerini tayin etmesi hakkının verilmesiydi. Alınan kararlara rağmen ülkedeki kargaşa koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Kargaşa içindeki ebedi düşmanın bu hali Osmanlı basınında da yer aldı. Rusya'daki gelişmelerin ve Bolşevik İhtilali'nin Türkler için iyi sonuçlar getireceği umudu öne çıkmaya başladı.⁴ Bu durum Karagöz'deki 31 Mart 1917 tarihli karikatürde de görülmektedir. Burada şapkasına baykuş yuvalanan moskofun çaresiz ve dertli bakışı, başında dolaşan kara bulutlar ve etrafındaki iskeletlerle ele alınarak hali, ülkenin içine düştüğü kötü ortamı tasvir etmektedir. Karikatürde uğursuzluğun habercisi baykuş ve onun yumurtaları üzerine yazılı meşrutiyet, cumhuriyet ve krallık ifadeleri Rusya'nın içine düştüğü yönetim krizi ve iktidar buhranlarının uzun süreli olacağına ve belirsizliklerin devam edeceğine dair bir öngörüyle verilmiştir.

Dünya savaşına birlikte girdiği İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşta tutmaya çalıştığı Rusya uluslararası sorunlar da yaşamaktaydı.

⁴ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara, 1990, s.320-321.

İtilaf devletleri Rusya'yı savaşta tutmak için baskı yaparken Rusya'da ordu ve halk savaşı bitirmek istiyordu. Böyle bir ortamda geçici hükümet savaş ve barış konusunda net bir tutum sergileyemiyordu. Rusya'da uzun zamandır büyük bir beklentiye dönüşen ilhaksız-tazminatsız genel bir barış düşüncesi hızla yayılmıştı. Alman ve Avusturya-Macaristan devletleri Rusya ile barış isteklerini duyururken Osmanlı Devleti de Rusların askeri durumunun kötüleşmesi üzerine çok kısa zamanda barış isteyeceği kanaatindeydi.⁵ Rejimi ne olursa olsun Rusya cephesinin çökmesini engellemek isteyen İtilaf devletlerinin baskısı ve Rusya'nın kendi geleceği konusunda karar veremez durumu Karagöz'ün 12 Mayıs 1917 tarihli karikatüründe ele alınmıştır. Karikatürde başsız kalan Rusya'ya silah ve para getirerek onu ikna edip savaşta tutmak isteyen ABD ve İngiltere'nin ellerindeki altınlarla ve can havliyle koşarak gelişleri resmedilmiştir.

Rusya'da ihtilal sürecinde kurulan geçici hükümet yeterince güç ve nüfuza sahip olmadığından ciddi kararlar almakta zorlanmaktaydı. Bu hükümet ülkedeki kargaşa ve kaosu engelleyemediğinden Bolşeviklerin yaptığı “barış, ekmek ve toprak”

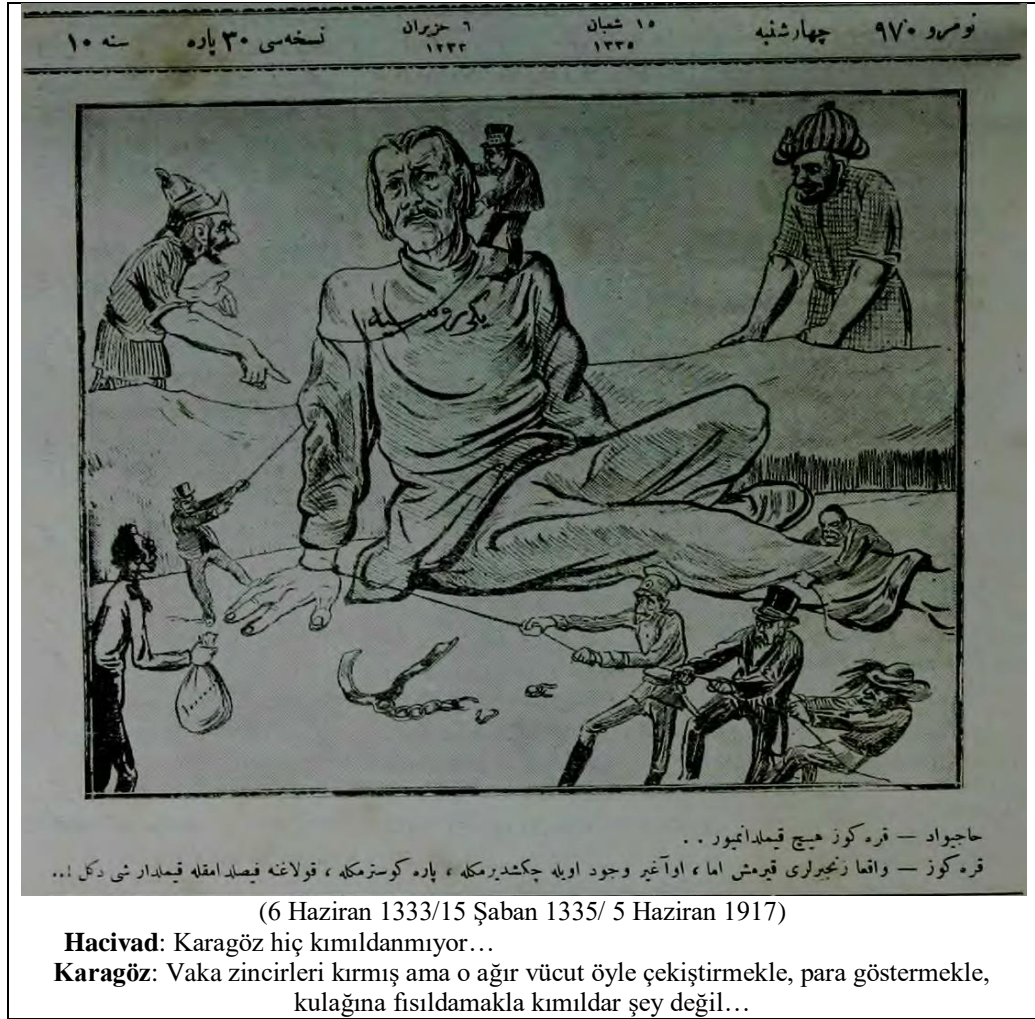
⁵S. Kılıç, *Türk-Sovyet...*, s.25

propagandaları geniş halk kitlelerini yoğun olarak etkilemekteydi. İhtilalci nutukların atıldığı, yeni devletler kurma girişimlerinin arttığı bu dönem Rusya için tam bir çözümlenme halini almıştı. Bu yönüyle 2 Haziran 1917 tarihli karikatürde Rusya dağıla dağıla yok olacağı öngörüsü bir moskof olarak çizilmiştir. Karagöz'ün yorumunda moskof ülkesindeki çözümlenin devam edeceği ve her bir devletin farklı yön ve yollar tutturacağı tahmini yer almaktadır.

Rusya'da geçici hükümet ülkedeki karışıklığı önleyemediği gibi itilaf devletlerinin yoğun propaganda ve baskısıyla savaşa devam etme kararı aldı. Ancak Kerenski Hükümeti'nin aldığı son bir taarruz planı kararı, Temmuz 1917'de başarısızlıkla sonuçlandı. İtilaf devletlerinin Rusya'nın savaşı sürdürmesine yönelik girişimleri Karagöz karikatürlerinde cüceler ülkesindeki Gulliver'e benzetilen yeni Rusya ile tasvir edilmiştir. Karagöz yeni Rusya'yı dev Gulliver olarak perişan bir halde ve zincirlerini yeni kırmış olarak ancak henüz kendine gelememiş bir şekilde tasvir etmiştir. Karikatürde devin etrafındaki birçok cüce devleti kendi çıkarları için yoğun bir uğraş içinde göstermiştir. Karagöz, bazılarının iğne batırarak uyandırmak istediği devin

tepkisiz tavrını, bazılarının para teklif ederek bağırmasını veya elini kolunu çekiştirerek uyandırmaya çalışmasını boş bir uğraş olarak değerlendirmektedir.

Savaşa devam eden Kerenski Hükümeti'nin taarruz planının başarısız olması Karagöz'ün 30 Haziran 1917 tarihli karikatürüne konu olmuştur. Karikatürde Rusların çok güvendiği savaşçı Kazak (Kossak) birliklerinin durumunu alaya alarak onları birer askılık olarak göstermektedir. Savaşın boş sözler ve hayallerle kazanılamayacağını dile getiren Karagöz Rusya'daki hükümeti ve ordusunu eleştirmektedir. İtilaf devletlerinin etkisiyle geçici hükümetin savaşa devam etmesi ve tekrar yenilmesi ülke genelinde daha büyük bir huzursuzluğun çıkmasına ve savaş karşıtı propaganda yapan Bolşeviklerin güçlenmesine neden olmuştu. Böylece iktidar mücadelesine giren ve son gelişmeler ile taraftarlarını arttıran Bolşevikler ülke genelinde nüfuz kazanmışlardı.

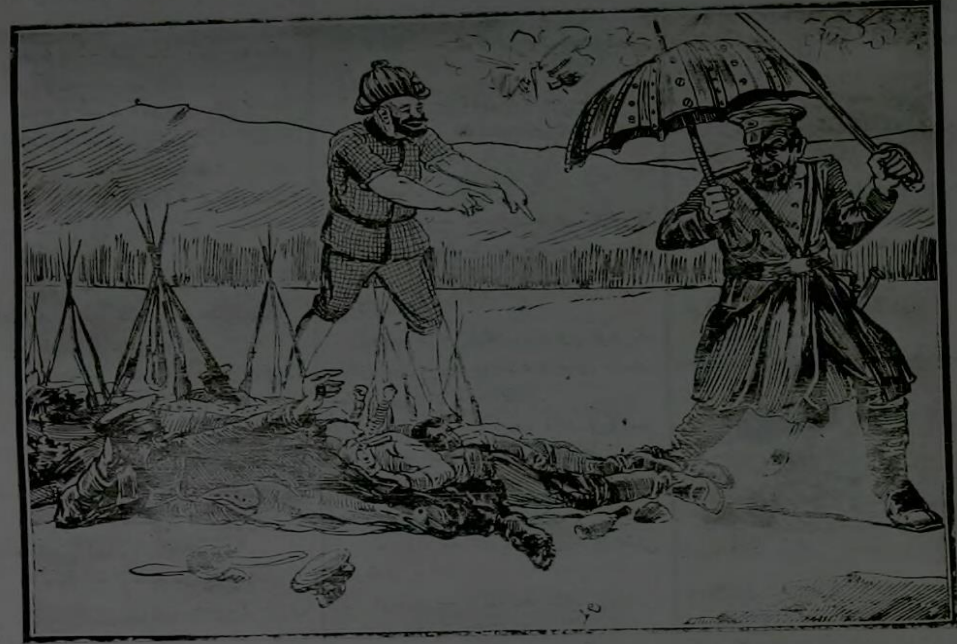

Rusya'nın tutarsız durumu, cephelelerdeki yenilgiler ve savaş karşıtlığı, Rusya'nın müttefikleri olan özellikle İngiltere'yi hayli zor duruma düşürmüştü. Karagöz Karikatürlerinde Con Kikirik tiplmesiyle çizilen İngiltere, çayını keyifle içip kitap okurken ansızın elini ısırان ayının saldırısına uğramış olarak tasvir edilmiştir. Aynı karikatürde Japonya'nın bu durumu değerlendirerek kullanması ve Rusya'nın ne kadar güvenilmez olduğuna vurgu yapılmıştır.

Savaşı sürdürmekte zorlanan Rusya'nın iç ve dış sorunlarla daha da zor duruma düşmesi Karagöz karikatürlerinde sıklıkla işlenen konular arasındadır. Karagöz'ün 8 Ağustos ve 25 Ağustos 1917 tarihli sayılı nüshalarındaki karikatürlerde bu konu ele alınmıştır. 8 Ağustos 1917 tarihli karikatürde yere yığılmış askerlerin yılmış durumu ve yönetimi ABD'den para almakla suçlayan ifadeleriyle anlatan Karagöz 25 Ağustos 1917 tarihli karikatürde ise tüyleri iyiden iyiye dökülen Rus ayısının yaptığı yanlışlarla nasıl uyuz olduğu acınası bir nitelikte anlatılmıştır.

دوس قوماندانی — هی عسکرل! آرش ایلی قیامته قدر حرب ایدمچکنز! ..
عسکرل — آمریقادن یاره لری بز آلدق، آج آبی اویساری! ..
قره کوز — حایری وار صوص! ..

(8 Ağustos 1333/19 Şevval 1335/8 Ağustos 1917)

Rus kumandanı: Hey askerler! arş ileri kıyamete kadar harb edeceğiz.

Askerler: Amerika'dan paraları biz almadık. Aç ayı oynar mı?

Karagöz: hakları var sus.

آقاجان — با! نیم بیلدیکم بو آبی اسکیدن ایجه توبیل ایدی . بوکا نه اولمش بو یله اویوزلاشیش ؟
قره کوز — مالینه، اسکیلدیکی اخلاتی براتوبده البشمدینی اخلاطدن برسه بو یله اویوز اولور! ..

(25 Ağustos 1333/7 Zilkade 1335/25 Ağustos 1917)

Afacan: Baba! Benim bildiğim bu ayı eskiden iyice tüylü idi. Buna ne olmuş böyle uyuzlaşmış?

Karagöz: Ya elbette, eski bildiği ahlattı (armut) bırakıp da alışmadığı ahlattan yerse böyle uyuz olur.

Karagöz'ün Eylül ve Ekim aylarına ait karikatürlerinde Rusya'nın savaşta başarısızlığı ile hüsrana uğrayacak itilaf devletlerinin hazin durumu alaycı bir üslupla işlenmiştir. ABD ve İngiltere'nin Rusya'ya para ve silahla destekleği vermesine karşın Rusya'nın onları yeniden hayal kırıklığına uğratmasını kaçınılmaz gören Karagöz tarihin tekrar edeceğini ve Rusya'nın itilaf devletlerine zarar vereceğini 1 Eylül, 22 Eylül ve 10 Ekim tarihli karikatürlerinde ifade etmiştir.

(1 Eylül 1333/14 Zilkade 1335/ 1 Eylül 1917)
Karagöz: Ulan koca oğlan!.. Yutamaycağın lokmayı niye ağzına aldın, gevelemeye kalkıştın. Akıbeti düşünmedin mi, arkadaşları da meyus ettin...

(22 Eylül 1333/5 Zilhicce 1335/ 22 Eylül 1917)
Karagöz: Hacivad bak! Matbu ve yumuşak bargirleri bulmuş da istediği gibi koşturuyor...

Rusya'daki geçici hükümetin kararsız ve değişken tavrı ile ülkede meydana gelen olaylar Karagöz'ün nasihat veren üslubuyla dile getirilmiştir. Karikatürlerde Karagöz'ü dinlemeyen Rusyanın başına neler geldiği 5 Eylül, 8 Eylül ve 3 Ekim tarihli karikatürlerde yer bulmuştur. Bunlardan 5 ve 8 Eylül tarihlerine ait olan ve birbirlerini takip eden karikatürde Karagöz'ün öğüdünü dinlemeyip kaymayı alışkanlık haline getiren Rusya'nın felakete gidişi, kontrolsüz ve doludizgin kayan Kerenski Hükümeti üzerinden ele alınmıştır. Konuyu aynı mantıkla devam ettiren ikinci karikatürde ise buzun kırılmasıyla alaşağı olan Rusya'nın son çırpınışları ve ABD Başkanı Wilson'dan boş yere yardım bekleyişi konu edilmiştir. Karikatüre göre I. Dünya Savaşına geç giren ABD'nin yardım vaat ettiği Rusya artık kurtarılması imkansız bir durumdadır ve Avrupalı devletler gibi ABD'nin de yardım etmeyeceği şartlar içine girmiştir.

Rusya'nın yaşadığı sorunları ve çözümünü memnuniyetle ele alan Karagöz, Osmanlı'nın müttefiki Almanya'nın güçlü olduğu inancını da zaman zaman sayfalarına taşımaktadır. Bu bağlamda 3 Ekim 1917 tarihli karikatürde Alman tekmesiyle süngülerin üzerine savrulan moskof iyi bir örnek sayılabilir. Ayrıca 12 Eylül tarihli karikatürde sonunun geldiğini anlayan Rusya, elindeki anahtarı Karagöz'e vererek barışa yönelik gayesini ve isteğini gösterirken Karagöz'ün yanında Alman komutan durmaktadır. Karikatürde Petersburg kapısı önündeki Koca oğlan, mahcup bir tavırla İstanbul'u alamadığını da itiraf etmektedir. Bu karikatür, Rusların tarihi emellerinden biri olan Türk boğazlarını ele geçirme gayretlerini ortaya koyarken, tarihsel süreçte bu planlarının Ruslara pahalıya mal olduğunu ve olacağını da vurgulamaktadır.

Suların durulmadığı Rusya'da iktidar krizi ve kaos nihayet Ekim (Kasım) 1917'de Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmeleriyle sonuçlanmıştır. 24-25 Ekim 1917'de kısa süre içinde gerçekleşen bir hükümet darbesi ile geçici hükümet (Krenski Hükümeti) yıkıldı. Bolşevikler kan dökmeden başkenti ele geçirdiler ve toplantı halindeki bakanları tutukladılar. Böylece Rusya'da Bolşevikler iktidara geçmiş oldu. Birkaç günde diğer şehirleri de idareleri altına alan Bolşevikler, Rus komünist partisinin amacı olan dünya ihtilalini Rusya'da gerçekleştirdiler.⁶ Bu durum Kasım ayından itibaren dünya basınında yer almaya başladı. Osmanlı basınında memnuniyetle karşılanan Bolşevik devrimi, Ruslar ile savaşın biteceği ve barış yapılacağı inancıyla yansıtıldı.

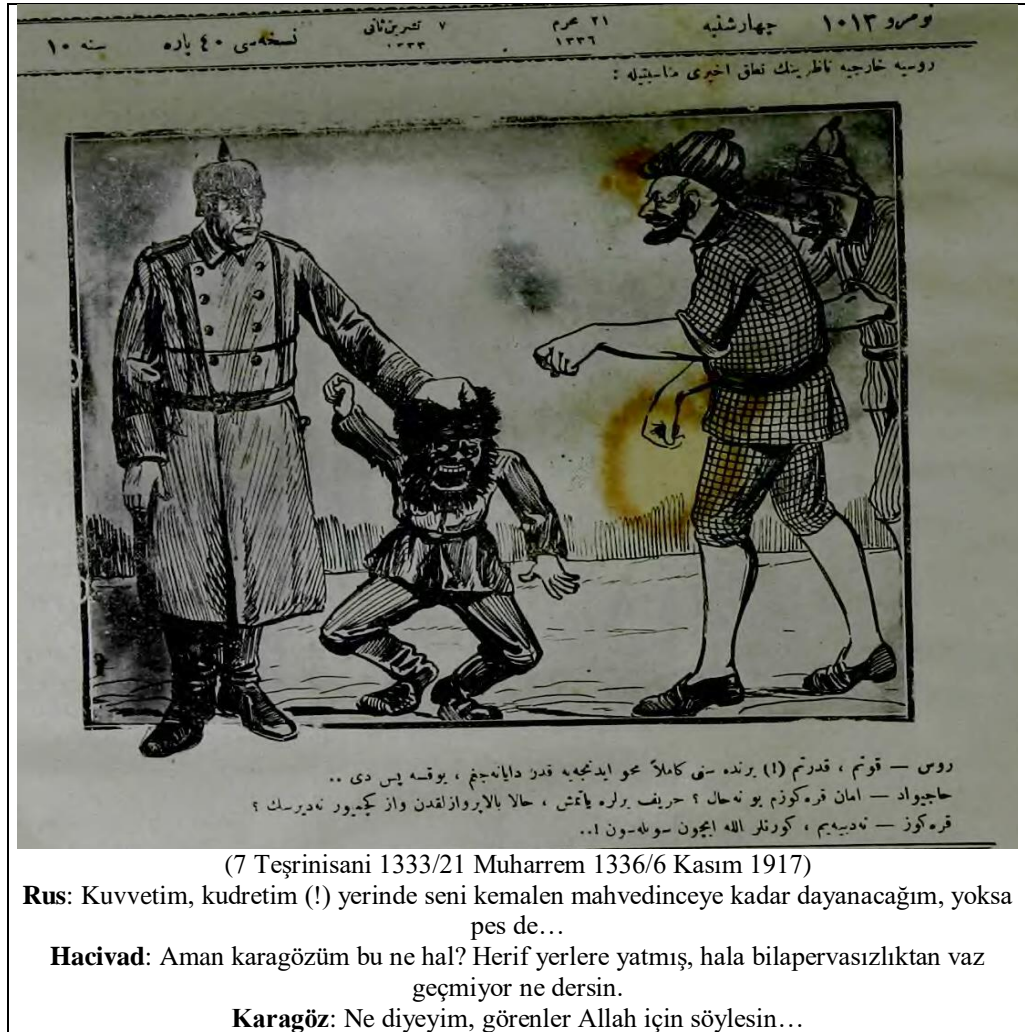
Tarihe “*Bolşevik Devrimi/İhtilali*” veya “*Ekim Devrimi/İhtilali*” olarak geçen bu süreç dünyada geniş yankı uyandırmıştır. Rus işçi sınıfının (proletarya) iktidarı elde etmesiyle başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok yerde işçi ihtilali fikrini güçlenmiş, sosyalist devrim ve darbeler meydana gelmiştir. Bu yönüyle Almanya'da büyük bir ihtilal çıkacağı ve Almanların barışa zorlanacağı ve savaştan çekileceğine dair beklentiler de artmıştı.⁷ Karagöz'ün 6 Kasım 1917 tarihli sayısında, Rusların bu

⁶ A. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.325-326

⁷ S. Kılıç, *Türk-Sovyet...*, s.28-29

beklentisinin gerçekleşmeyeceği ve Almanların hala güçlü oldukları ve Rusları mahvedene kadar da pes etmeyeceği ele alınmıştır.

Bolşevik Devrimi'nden hemen sonra düzenlenen kongrelerde Lenin hemen savaşa son verileceğini duyurmuştur. Akabinde Lenin'in hazırladığı Barış Dekreti yayınlanmış ve bütün devletlerle ilhaksız, tazminatsız ve demokratik bir barış yapılması sözü verilmiştir. Nihayet 26 Ekim'de "İşçi ve Asker Sovyeti Olağanüstü Toplantısı"nda "Barış Dekreti" kabul edilmiştir. Beklentilere rağmen Rusya'dan başka yerde gerçekleşmeyen işçi/proleter devrim, Rusya'yı barışa zorlamıştır.⁸ Bu yönüyle Almanya ve Osmanlı Devleti ile Aralık 1917'de barış görüşmeleri başlamıştır. Görüşmeler 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Barış Antlaşması ile sonuçlanmış ve Rusya 1878'den sonra kazandığı topraklardan çekilmeyi kabul etmiştir. Böylece antlaşmayla yaklaşık 40 yıllık

⁸ S. Kılıç, *Türk-Sovyet...*, s.32

Rus işgalinde olan Elviye-i Selase’de (Kars, Ardahan, Batum) Rus işgali sona erecek ve yapılacak halkoylaması sonucuna göre bölge anavatana katılabilecekti.

Brest-Litovsk görüşmelerine ilişkin doğrudan bir karikatürün olmamasına karşın antlaşma sonrası dönemin de karagöz karikatürlerine pek yansımadağı görülmektedir. Rus devrimine ilişkin çizilen son karikatür Osmanlı Devleti ile barış görüşmelerinin devam ettiği bir dönemde 19 Şubat 1918 tarihine ait olmaktadır. Bu karikatürde yeni kurulan Sovyet Rusya’nın pek güçlü olmadığı ve dağılacağı öngörüsü bulunmaktadır. Karikatürde bir zamanlar Rusya’ya bağlı iken şimdi bağımsızlığını kazanarak yeni devletlere dönüşen ülkeler Rusya’nın elinden kaçan balonlar olarak tasvir edilmiştir.

(20 Şubat 1334/8 Cemaziyelevvel 1336/ 19 Şubat 1918)

Karagöz: Nihayet böyle sırtı üzeri düştün. Elindekilerden biri bağını çözdü, gitti. İpin pek çürük. Sende derman yok. O yerler de birer birer kopup kurtulacak. (balonlarda; Ukrayna, Litvanya, Polonya yazılı)

SONUÇ

Türk sözlü mizah geleneğinin önemli kahramanlarından olan Karagöz ve Hacivat karakterleriyle hayat bulan “*Karagöz*” dergisi, dönemin askeri, siyasi ve sosyal gelişmelerini mizahi karikatürler üzerinden kamuoyuyla paylaşmıştır. Karagöz dergisinde Rusya ile ilgili olarak ele alınan konulardan biri de Çarlık Rusya’nın yıkılmasına neden olan Bolşevik Devrimi’dir. Uzun yıllar devam eden Osmanlı-Rus mücadelesi, I. Dünya Savaşı’nın son yıllarında yani 1917’de Rusya’da Bolşevik Devrimi ile yeni bir safhaya girmiştir. Çarlık Rusya’nın yıkılması ve savaştan çekilmesi ile Kafkasya’da yıllardır Rus işgal ve zulmündeki Türklerin kurtuluş umudu uyanmış, büyük güçler kadar Osmanlı devleti için de bölge ilgilenilmesi gereken bir yer olmuştur. Rusya ile yapılan barış görüşmeleri devam ederken kırk yıldır Rus işgalindeki Elviye-i Selase’nin (Kars, Ardahan, Batum) yeniden Osmanlı/Türk anavatanına katılması, Rusların boşalttığı bölgelerde Ermenilerin yaptığı saldırı ve kısımlarından Müslümanların korunması ve Anadolu ve Azerbaycan’daki Türk kırımının durdurulması o dönemin önemli meselelerindendi. Nihayet 3 Mart 1918’de imzalanan Brest-Litovsk antlaşması ve sonrasında yapılan halk oylamasıyla Elviye-i Selase’nin anavatana katılması ile bölgede asayiş sağlandı. Ancak bu sevinç çok kısa sürdü. Çünkü I. Dünya Savaşı’nın bitmesi ve 30 Ekim 1918’deki Mondros Mütarekesi ile Osmanlı’nın 1914 sınırlarına çekilmesi üzerine Elviye-i Selase ve Kafkasya bu kez İngilizlerin kontrolünde yeniden Ermeni ve Gürcülere bırakılmıştı. Yeniden başlayan katliamlar Türkleri milli teşkilatlanmaya yöneltmiş ancak Nisan 1919’da Kars ve Ardahan İngiliz işgalinde Ermeni ve Gürcülere bırakılmıştır. Kafkasya’da kontrolün İngilizlere geçmesinden Kazım Karabekir’in komutasında Doğu Harekâtı’nın başarıya ulaştığı 1920’lerin sonuna kadar bölge Ermeni ve Gürcülerin işgal ve zulmüne maruz kalmıştır. Elviye-i Selase’nin 1921’de düşman işgalinden kurtarılarak Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmalarının imzalanmasıyla Türkiye ve Rusya arasında yeni ilişkiler başlamıştır. Bu arada tüm bu süreçte Bolşevik-Menşevik çatışmalarıyla sarsılarak Kafkasya’da yeterince güçlü olamayan yeni Rusya, bölgeyi denetiminde tutmak için etnik ve dinsel farklılıklara ideolojik ayrılıkları da ekleyerek bölgeyle ilgisini kesmemiştir.

Konuyla ilgili olarak Karagöz karikatürlerine yansıyanlar 1917’de Çarlık Rusya’nın felakete sürüklendiği durumu, Almanların Rusları yeneceği ve mahvedeceğine olan güven ve Rusya’nın yıkılmasıyla bölgede yeni devletlerin kurulacağı öngörülerini yer almıştır. Bu bilgiler Dünya savaşının bitmesiyle kesilmiştir.

Bunda Mondros Mütarekesiyle İtilaf devletlerinin İstanbul'daki işgalleri ve basın üzerinde kurdukları kontrolün etkisi büyüktür. Çünkü başkent İstanbul'un beş yıllık işgalinde basın denetim altında ve sansüre tabi tutulmuş, Türk Kurtuluş Savaşı başarılıncaya kadar basın susturulmuştu. Böylece 1918'den 1921 sonlarına kadar Rusya konusunda karikatürlerin olmadığı dergide 1917 Bolşevik İhtilali ile yıkılan Çarlık Rusya'nın savaştan çekilmesi, bölgede değişen dengeler ve yeni Rusya'nın kurulma sancuları Türk-Rus ilişkileri bağlamında incelenebilmiştir.

KAYNAKÇA

1- Süreli Yayınlar

Karagöz, (Derginin 1333-1335 tarihleri arasındaki sayıları)

2- Kitaplar

DAYI, Esin, **Elviye-i Selase'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997.

KILIÇ, Selami, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, İstanbul, 1998

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara, 1990.

3- Lisansüstü Tezler

EYYUPOĞLU, İsmail, **Elviye-i Selase'de İdari Teşkilatlanma (1918-1921)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2003.

